

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Балюк Юлії Сергіївни

на тему: «Формування стратегії розвитку експортно-імпорتنної діяльності підприємств»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність обраної теми дослідження

Діяльність вітчизняних підприємств здійснюється в умовах викликів воєнного часу, до яких входять високі безпекові ризики, руйнування енергетичної інфраструктури, що певним чином пригальмовує відновлення виробничої активності в деяких видах діяльності, логістичні проблеми, складна ситуація на ринку праці через високу міграцію, відсутність доступних кредитних ресурсів та інше. В таких умовах одним із дієвих шляхів забезпечення економічної стійкості підприємств є розвиток їх експортно-імпорتنної діяльності. Це, також, підтверджено у завданнях виконання Цілей Сталого Розвитку, а саме йде мова про модернізацію та зростання промислового виробництва, у тому числі шляхом розвитку існуючих та формування нових видів діяльності з вищою доданою вартістю та інтеграції до світових виробничих ланцюгів. Тому в своїх стратегіях підприємства мають врахувати особливості сучасних умов діяльності та її розвитку. Комплексність завдань забезпечення активності експортно-імпорتنної діяльності потребує детального вивчення умов її розвитку та формування відповідної стратегії на підприємстві.

Вищезазначене підтверджує, що дисертаційна робота Балюк Юлії Сергіївни виконана на актуальну тему, висвітлення якої є своєчасним та вирішує наукову задачу, що виявляється у розробленні й обґрунтуванні теоретичного, методичного забезпечення, практичних рекомендацій формування стратегії розвитку експортно-імпорتنної діяльності підприємств.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами

Актуальність тематики, мети та кола сформованих у дисертації завдань підтверджується відповідністю планам наукових досліджень Харківського *національного економічного університету імені Семена Кузнеця* за держбюджетною фундаментальною науково-дослідною роботою «Забезпечення інноваційного розвитку експортно-імпорتنної діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки в умовах воєнного та повоєнного стану» (номер державної реєстрації 0123U102012). За вказаною науково-дослідною роботою представлено оцінку факторів розвитку експортно-імпорتنної діяльності вітчизняних промислових підприємств. В госпдоговірній науково-дослідній роботі «Формування стратегії підвищення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення» (номер державної реєстрації 0121U113676) Балюк Ю.С. наведено методичний підхід до формування стратегій підвищення ефективності діяльності на основі оцінки експортно-імпортного потенціалу підприємства та впровадження процедур імпортозаміщення.

Наведені здобутки увійшли в основу дисертаційної роботи, їх подальше удосконалення представлено в окремих її розділах, а саме п. 1.1, 1.2, 2.2, 2.3, 3.2.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Слід відзначити високий ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які були сформульовані у дисертаційному дослідженні. Робота ґрунтується на ретельному аналізі існуючої методологічної та методичної бази дослідження проблеми. Робота побудована логічно, взаємопов'язано та структуровано. Отримані результати дослідження чітко інтерпретовані, завдання корелюються зі змістом дисертації та з висновками, що відповідає методології дослідження та науковим стандартам. В роботі є систематизація опрацьованого матеріалу та поглиблення теми; вона відповідає вимогам щодо новизни та актуальності.

Аналіз опублікованих наукових статей та матеріалів конференцій, в яких відображено результати дисертаційної роботи Балюк Ю.С., дозволив зробити висновок про їх обґрунтованість та достовірність.

Наведені у дисертації результати аналітичних і статистичних досліджень підтверджують критичне опрацювання теоретичної літератури та статистичних даних на всіх економічних рівнях щодо зовнішнього та внутрішнього середовища промислових підприємств.

Сукупність використаних методів є доречною щодо мети і завдань досліджень. Особливо слід відмітити економіко-математичні методи, такі як багатофакторний регресійний, кластерний, факторний аналіз, криві росту, метод сценарного прогнозування, метод побудови інтегрального таксономічного показника розвитку, задача розділення суміші, коректність застосування яких доведена в дисертації.

Достовірність наукових положень підтверджується їх публікацією у наукових статтях у фахових виданнях України, що представлені у міжнародних наукометричних базах, у матеріалах профільних міжнародних науково-практичних конференціях.

Загалом, дисертаційна робота Балюк Ю.С. «Формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств» представляє собою якісне наукове дослідження, що забезпечує внесок у розвиток теорії експортно-імпоротної діяльності підприємства.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальний аналіз матеріалів дисертації, наукових публікацій дозволяє підтвердити досягнення поставленої мети та сформульованих завдань, тобто автором отримано наукову новизну, яка полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретичного, методичного забезпечення практичних рекомендацій формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств.

1. Удосконалено методичний підхід щодо формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств, який є суттєвим науковим

результатом. Цей методичний підхід реалізується за відмінними етапами та передбачає виконання низки завдань, які рекомендовано вирішувати за допомогою відповідних методів, наведено очікувані результати. Відмінністю методичного підходу, також, є пропозиція ідентифікувати стадії процесу розвитку експортно-імпортової діяльності в часі за допомогою розв'язання задачі розділення суміші з використанням кластерного методу на основі методу Уорда, що надає можливості своєчасно виявити та усунути проблеми в управлінні розвитком експортно-імпортової діяльності підприємств (с. 166-176).

2. Удосконалено теоретичне забезпечення формування стратегії розвитку експортно-імпортової діяльності. Теоретичне забезпечення містить визначення розвитку з властивістю трансформаційності, а також змістовну модель розвитку експортно-імпортової діяльності, до якої входять цілі, характеристики, критерії, процеси, рушійні сили, спосіб розвитку, фактори впливу, складові механізму розвитку, інструменти управління розвитком, функції управління розвитку ЕІД, резерви розвитку ЕІД. До теоретичного забезпечення входить обґрунтований ієрархічний стратегічний набір сучасного промислового підприємства та перелік невизначеності в процесі формування стратегії управління розвитку ЕІД (с. 25–29, с. 38-43, с. 47–49, с. 56-61).

3. Дістало подальшого розвитку методичне забезпечення оцінки розвитку експортно-імпортової діяльності промислових підприємств. До складу методичного забезпечення входять відмінні положення оцінки розвитку експортно-імпортової діяльності промислових підприємств, рекомендовані інструменти здійснення цієї оцінки; розробки інтегрального таксономічного показника розвитку експортно-імпортової діяльності для визначення її рівня; аналіз факторів впливу внутрішнього та зовнішнього середовищ за допомогою регресійного, багатовимірного факторного аналізу (с. 61-77, с. 110 - 118).

4. Дістало подальшого розвитку інструментарій формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства. Цей інструментарій створює інформаційну підтримку у вигляді кортежу складних та елементарних ознак, ознакового простору, рейтингу впливових показників (с. 89-99, с. 106-110). До інструментарію входить удосконалений метод сценарного прогнозування для формування стратегічних альтернатив розвитку, що ґрунтується на прогнозі за формалізованою моделлю та враховує результати SWOT аналізу, ймовірності впливу сильних, слабких сторін та можливостей і загроз на розвиток експортно-імпоротної діяльності (с. 118-136). Пропоновано інструментарій реалізації стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства, який передбачає стратегічне планування ресурсного, організаційного, фінансового забезпечення, визначення відповідності організаційної структури підприємства даній стратегії, оцінку та аналіз ефективного використання ресурсів, систему контролю за реалізацією стратегії, систему мотивації успішної реалізації, систему моніторингу реалізації цієї стратегії (с. 184-194).

5. Дістало подальшого розвитку визначення резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства за особливими двома спрямуваннями: ефективністю використання експортно-імпортного потенціалу (резерви) та формування запасів для розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства (запаси) (с. 146-147). Рекомендовано відшукувати резерви розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства на основу аналізу факторів впливу на рівень розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства, імовірно-максимальних загроз, які відносяться до складової зовнішньоекономічної безпеки країни, інших загроз підприємства. Автор рекомендує визначати резерви розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства за логікою відповідних етапів (с. 148-158).

Проаналізовані положення наукової новизни є актуальними, обґрунтованими, достовірними й опублікованими у достатній мірі згідно із

вимогами, відповідають меті і завданням роботи, що свідчить про їх досягнення.

Теоретична цінність і практична значущість результатів дослідження

Науково-практична цінність отриманих результатів дисертації полягає в обґрунтуванні теоретичного та методичного забезпечення розвитку експортно-імпортного діяльності підприємств, які узгоджуються з теорією спрямованого розвитку підприємства, теорією циклічного розвитку, концепцією життєвого циклу підприємства, концепцією еволюційного розвитку підприємства, концепцією сталого розвитку.

Всі положення наукової новизни можливо розділити на дві групи. До групи, які мають науково-теоретичне значення, відносяться удосконалене визначення поняття «розвиток» з властивістю трансформаційності; уточнена змістовна модель розвитку цієї діяльності підприємства; перелік невизначеності в процесі формування цієї стратегії, положення оцінки розвитку експортно-імпортної діяльності підприємства; визначення резервів розвитку експортно-імпортної діяльності підприємства за особливими двома спрямуваннями: ефективністю використання експортно-імпортного потенціалу (резерви) та формування запасів для розвитку експортно-імпортної діяльності підприємства (запаси).

До другої групи положень наукової новизни відносяться ті, що мають переважно практичне значення: удосконалений методичний підхід щодо формування стратегії розвитку експортно-імпортної діяльності підприємств; розвинені методичне забезпечення оцінки розвитку експортно-імпортної діяльності промислових підприємств та інструментарій формування та реалізації стратегії розвитку експортно-імпортної діяльності підприємства.

Як теоретичну, так і практичну значущість мають розробки в дисертації, які впроваджені у діяльність промислових підприємств та навчальний процес закладу вищої освіти.

АТ «Українські енергетичні машини» (довідка № 01/02–145 від 16.11.2023) застосовує розроблений методичний підхід до оцінки експортно-імпоротної діяльності підприємства та її розвитку, методичне забезпечення формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності в умовах обмеженості діяльності; ТОВ «Петрометал Україна» (довідка №15/09-1 від 15.09.2023р.) використовує запропоновані теоретичні положення формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності та інформаційно-аналітичне забезпечення оцінки розвитку цієї діяльності.

У навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця використовуються методичне забезпечення формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності та методичний підхід до оцінки експортно-імпоротної діяльності промислових підприємств і її розвитку в процесі підготовки бакалаврів за спеціальністю 051 «Економіка» та 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» (довідка про впровадження № 24/86-02-06 від 05.01.2024 р.).

Повнота викладення основних результатів в опублікованих працях

Всі наукові результати, положення наукової новизни опубліковані у достатній мірі, а саме – у кількості 5 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України та зарахованих як 4 публікації, що подано до захисту дисертації.

До них відносяться:

1. Балюк Ю.С. Фактори розвитку експортно-імпоротної діяльності вітчизняних промислових підприємств. *Бізнес Інформ*. 2021. № 7. С. 91–100. (фахове видання, *Index Copernicus*)

<https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-7-91-100>

2. Балюк Ю.С. Сучасні стратегії експортно-імпоротної діяльності промислових підприємств та їх обґрунтування. *Бізнес Інформ*. 2022. № 5. С. 100–107. (фахове видання, *Index Copernicus*)

<https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-5-100-107>

3. Балюк Ю. С. Методичне забезпечення формування стратегії розвитку експортно-імпортової діяльності підприємств. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 6(17). С. 19–30. (фахове видання).

DOI: 10.30857/2786-5398.2023.6.4

<https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-4.pdf>

4. Пономаренко В. С., Малярець Л. М., Бараннік І. О., Балюк Ю. С. Положення концепції трансформації інноваційного розвитку експортно-імпортової діяльності суб'єктів господарювання у воєнних і повоєнних умовах. *Проблеми економіки*. 2023. № 2 (56). С. 87–98. (фахове видання, *Index Copernicus*).

Особистий внесок здобувача: уточнення визначення поняття «розвиток», «інноваційний розвиток», обґрунтування положення стосовно нових ознак інноваційного розвитку експортно-імпортової діяльності суб'єктів господарювання.

<https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-2-87-98>

5. Malyarets L. M., Norik L. A., Baliuk Y. S., Budarin O. S. The Development of Export-Import Activity on the Basis of Information and Communication Technologies. *Проблеми економіки*. 2023. № 4 (58). С. 22–31. (фахове видання).

Особистий внесок здобувача: здійснено аналіз статистичних даних провідних європейських країн-лідерів у сфері експорту й імпорту, визначено особливості їх експортно-імпортової діяльності.

<https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-4-22-31>

Результати проведених досліджень було оприлюднено на 4 міжнародних науково-практичних конференціях.

Загальний обсяг опублікованих праць за темою дисертації становить 8,4 ум. друк. арк., особисто автору належить 6,9 ум. друк. арк.

У процесі оприлюднення наукових результатів було дотримано вимоги пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.01.2022 р. Це підтверджує достатність публікацій.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Структура дисертації є традиційною, містить три розділи, анотації, список публікацій автора, вступ, висновки, додатки, до яких включено довідки про впровадження результатів. Обсяг основного тексту дисертації становить 7,5 авт. арк. Матеріал написано у науковому стилі, логічно, структура дисертації відповідає завданням. Оформлення дослідження повністю відповідає вимогам Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» зі змінами від 31.05.2019 р.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Визнаючи теоретичні та практичні пропозиції, наукову новизну, викладені у дисертації, та відзначаючи в цілому позитивне враження від проведеного дослідження, високий науковий рівень його виконання й вагоме практичне значення одержаних автором результатів, слід вказати деякі недоліки, зауваження та дискусійні положення, що є у роботі.

1. На стор. 41-42 дисертації авторка акцентує увагу на те, що сучасним фактором розвитку експортно-імпоротної діяльності на всіх рівнях управління є діджиталізація. Тому доцільно було провести аналіз впровадження цієї технології в експортно-імпорتنу діяльність підприємств.

2. В положенні оцінки розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства (положення б) рекомендують етапи її здійснення (с. 67-68), один з яких передбачає визначення оптимальних значень показників цієї

діяльності. Практичне значення у формуванні раціонального управлінського рішення мають як прогнозні, так і оптимальні значення показників, в зв'язку з цим здобувачці слід було розглянути вирішення цієї задачі на підприємстві.

3. В підрозділі 2.1 викладено результати розроблення ознакового простору стратегій розвитку експортно-імпоротної діяльності. На с. 84 говориться про інформаційну модель і її складові, але автор чітко не подає її.

4. В підрозділі 2.2 на с. 135 в таблиці 2.2 наведено матриця сценаріїв розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства з урахуванням загроз економічної безпеки України. Авторка детально розглядає технологію побудови цієї матриці, але не говорить для яких підприємств можна використовувати ці розробки.

5. Розглядаючи інструменти реалізації стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності, авторка на с. 185 справедливо зазначає, що успіх її реалізації залежить від фінансового забезпечення, говорить і про взаємозв'язок цієї стратегії з фінансовою стратегією, але не конкретизує це на прикладі підприємства, яке досліджується.

У цілому зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, бо отримані результати є новими, обґрунтованими, достовірними і доведеними.

Академічна доброчесність

Аналіз дисертаційної роботи Балюк Юлії Сергіївни довів, що в ній відсутні прояви академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації, тобто порушень академічної доброчесності у дисертаційній роботі не має, що підтверджено перевіркою програмними засобами у Харківському національному економічному університеті ім.С. Кузнеця.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Балюк Юлії Сергіївни на тему «Формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств», подана на здобуття ступеня доктора філософії за галуззю знань «Соціальні та поведінкові науки», спеціальністю «Економіка», є завершеною науковою роботою, написаною на актуальну тему у відповідності з пріоритетними напрямами наукових досліджень, планами наукової роботи Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, де Балюк Ю.С. працює викладачем кафедри міжнародної економіки і менеджменту після закінчення аспірантури.

Наукові положення, висновки свідчать про досягнення поставленої мети та завдань дослідження, є обґрунтованими і достовірними та свідчать про вирішення науково-практичного завдання розвитку теоретичних положень і методичного забезпечення формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності промислових підприємств. Пропозиції пройшли необхідну апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях та у повній мірі відображені у публікаціях здобувача у необхідній кількості та достатньому обсязі. Розподіл авторського внеску у спільних наукових публікаціях свідчить про академічну добросовісність здобувача. Пропозиції дисертації впроваджені у роботу підприємств промисловості та закладу вищої освіти, опубліковані повно й у достатній кількості згідно з сучасними вимогами до публікацій наукових здобутків дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Вони у сукупності розвивають теорію розвитку підприємства, теорію економіки підприємства. Оформлення, структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Дисертація Балюк Ю.С. на тему «Формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств» за своїм змістом відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора

філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.010.2022 р.

Викладені аргументи дозволяють дійти висновку про те, що Балюк Юлія Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 – «Економіка».

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування
Західноукраїнського національного
університету
Міністерства освіти і науки України

Валентина ПАНАСЮК

